

Educació

Quatre innovacions educatives a la Selva interior

Paco Samblàs

Una alumna del CEIP Pompeu Fabra d'Anglès, treballant al museu.

Durant el darrer curs de pedagogia vaig voler fer un treball que fos proper a la meva tasca de mestre. No volia fer cap teoria, ni tampoc elaborar cap material, sinó quelcom més planer, i sobretot real. Alguna cosa que estigués passant a escoles del meu voltant i que em servís per conèixer-les i, en conseqüència, aprendre. La innovació educativa, més que un tema, es convertiria en una mena de centre d'interès que em permetria conèixer de primera mà què passava a les escoles d'un entorn proper. Ja sé que totes les escoles tenen una manera de fer i de viure particular (és allò que en termes pedagògics anomenem cultura de centre). Però la realització d'aquest treball també m'apropava a aquells factors que fan que una escola, o millor dit, que les pràctiques educatives d'una escola siguin diferents a les de les altres. No partia de cap metodologia especial. Tret de la típica i necessària recerca bibliogràfica, la meua estratègia era la més antiga del món (quina paradoxa, tractant-se d'un treball sobre innovació educativa, no?): el contacte directe amb els mateixos centres i amb els professionals. L'entrevista, la conversa, l'observació i el contacte directe en tot moment, eren les meves fonts.

A través de les experiències d'Osor, Sant Hilari, Breda i Anglès, els alumnes viuen allò que estan aprenent

Divuit escoles

Sota aquestes premisses vaig iniciar la meua recerca a les divuit escoles de la Selva Interior. La meitat presentaven experiències puntuals interessants, però, basant-me en la idea que vaig anar assolint sobre què es podia considerar innovació i què no, vaig establir uns requisits mínims.

Aquests es resumien bàsicament en:

Pràctiques educatives, que provoquen aprenentatge als alumnes.

Pràctiques significatives i vivencials, en què l'alumne viu i protagonitza el procés d'ensenyament-aprenentatge.

Pràctiques eficaces, que són útils; permeten assolir objectius educatius preestablerts sense allunyar-se del currículum.

Pràctiques alternatives, que comporten un cert canvi respecte a la metodologia de treball convencional i estan lligades a materials i entorn tradicionals.

Pràctiques institucionalitzades, que no són experiències puntuals i que es converteixen en alguna cosa usual i quotidiana al llarg dels cursos.

El resultat fou la descripció de quatre experiències extraordinàries. Potser no són grans propostes per a la publicitat, potser parteixen d'objectius molt bàsics, potser no requereixen de grans recursos tecnològics..., però puc assegurar que són pràctiques que provoquen que l'alumne visqui allò que està aprenent, i en conseqüència, que ho aprengui d'una manera significativa. D'altra banda, també m'agradaria esmentar que gràcies a la realització d'aquest treball la meua idea sobre el concepte d'innovació educativa va anar canviant. D'una visió més utòpica vaig passar a una de més real, posant l'accent en allò educatiu i útil, més que no pas en la novetat. Tot plegat, conèixer les següents pràctiques em va enriquir moltíssim, així com conèixer

Un avi d'Osor fent el seguiment de l'hort amb els nens i nenes.

també la dinàmica que vivia cadascun dels centres en qüestió.

Pràctiques educatives innovadores

El meu àmbit de recerca es limitava a 18 escoles, tant de titularitat concertada com pública. La meitat presentaven experiències puntuals prou interessants, però només quatre de les divuit complien aquells requisits que, extrets de les característiques establertes prèviament en el marc teòric, m'havia marcat com a indicadors de selecció.

Escola i poble units per l'hort CEIP La Vall (Osor)

És evident que hi ha diverses escoles que treballen l'hort. D'Osor, però, en destaco dos aspectes: d'una part la pràctica va més enllà del simbolisme i esdevé plenament educativa, atès que l'objectiu no és disposar i vestir un raconet de l'escola sinó viure'l, treballar-lo, com a contingut propi i com a eina per assolir objectius de les diferents àrees curriculars; i de l'altra, resulta ser un altre exemple de la connexió entre el poble i l'escola. I és que, deixant de banda la implicació

de pares i avis del municipi, aquesta pràctica educativa està degudament justificada per l'entorn i context que ocupa el centre.

A l'escola es fa un petit hort i s'aprofita com a centre d'interès per a les diverses àrees curriculars, amb uns objectius ben definits i amb uns continguts perfectament estructurats per assolir els coneixements propis de l'escola. El títol, d'entrada, no ens ofereix cap innovació: fa molt temps que escoles de ciutat també tenen hort per apropar els seus alumnes a la terra de cultiu i allunyar-los momentàniament de les construccions massives i del ciment que va menjant terreny a la natura, però (i en paraules de Carme Badosa)(1) el que ja no és tan habitual és que l'hort sigui una activitat escolar d'un poblet que encara està envoltat de petits conreus. Que a l'escola d'Osor es faci dita activitat és significatiu de l'interès que no es trenqui definitivament l'enllaç amb la natura, o, si més no, fer que el fatídic desenllaç esdevingui tan tard com sigui possible. L'activitat, a més, té participació externa; hi col·labora l'AMPA i una persona gran del poble.

Una activitat vivencial.

La classe dels pit-roigs i alumnes del CEIP Guillerries que han apadrinat un cirerer al pati.

La temporalització consta d'un treball quinzenal a l'hora d'esbarjo, a més d'una estona setmanal en horari plenament lectiu. Ara bé, el treball que s'origina és molt més ampli, en tant que s'aprofita com a contingut per a les diferents àrees. És aquí on rau principalment la tasca del mestre, en dur a terme la programació escrita de la vivència de l'hort. Així, els nens d'infantil i cycle inicial hi aprenen les diferents verdures i hortalisses a través d'unes fitxes que van més enllà dels llibres de text. L'escarola, els raves, el bròquil, els pèsols i la col, entre altres, són personatges ben coneguts per tots des dels primers anys a l'escola. El treball de cycle mitjà i superior és un xic més elaborat i s'hi intenten encabir diversos continguts curriculars de totes les àrees (les llengües, matemàtiques, medi social i natural, i educació visual i plàstica). En aquest sentit, les fitxes elaborades proposen vocabulari, temporalització de plantades i recollides, croquis de l'hort, descripció i utilitat de les eines i gràfics.

A part d'aquestes fitxes hi ha dues vivències que completen aquest aprenentatge. En primer lloc, tots els nens solen portar a casa un exemplar del que s'ha plantat, i la cuinera de l'escola pre-

para un plat perquè els alumnes provin allò que han estat conreant, ja que n'hi ha que no ho han provat mai. D'altra banda, i gairebé ja com a apunt final, val a dir que també les eines han estat adaptades als nens i nenes, en el sentit que s'han substituït les de ferro pesant per dels d'alumini, molt més lleuger.

Una escola verda i sostenible

CEIP Guillerries (Sant Hilari Sacalm)

Actualment no és d'estranyar que existeixi el que s'anomenen Escoles Verdes, perquè el Departament d'Educació en va engegar un projecte al qual s'hi han adherit diverses escoles. El CEIP Guillerries mereix, però, un esment especial per diverses raons. D'una banda, perquè abans que el Departament comencés l'anomenat projecte fou escollida com a centre de prova pilot —l'escola ja treballava aspectes relacionats amb el medi ambient i aplicava el famós lema de les tres erres: reduir, reutilitzar i reciclar— i de l'altra, perquè el que més atreu de tot plegat no és que el CEIP Guillerries sigui Escola Verda, sinó que hagi sabut fer-ne una forma de vida, una forma

Els nens i nenes del CEIP Guillerries treballant a l'hort.

Alumnes de Sant Hilari a l'hort.

de fer i de ser, un aprenentatge a través de l'exemple, de l'actuació, i de la vivència de tots i totes dia rere dia...

Cada any el Departament proposa quatre temes (el paisatge natural, l'aigua, l'aire i els residus). Al CEIP Guillerries els treballen cíclicament i amb la participació de tota l'escola durant tot el curs, a més de dedicar-hi la setmana cultural. La intenció bàsica és la d'incidir en la conducta, establir un codi de conducta coherent que tota l'escola ha de respirar.

Més que la distinció d'Escola Verda en si, el que més m'interessava eren aquelles pràctiques que s'inclouen i que fan que els objectius previstos es visquin dia rere dia. Com podem observar n'hi ha un bon grapat i, a més, amb un alt índex de protagonisme per part dels alumnes.

Papers de classe. Fan servir els folis per les dues cares i els que són de rebuig de la fotocopiadora (errors) els reutilitzen per a esborranys.

Reciclatge a les aules. A cada aula hi ha quatre racons de reciclatge: paper, plàstic, paper d'alumini i material orgànic. Al cap d'un temps l'aula que aconsegueix tenir menys paper d'alumini assoleix el distintiu simbòlic de classe més verda. D'altra banda, el

Les quatre escoles no tan sols realitzen una innovació educativa, sinó que són dinàmiques en la seva globalitat

material orgànic s'utilitza per al compostatge de l'hort.

Camanyola. Es fomenta la utilització d'aquests objectes per tal de reduir el paper d'alumini i també per evitar els esmorzars d'elaboració química i amb abundants greixos. En aquest sentit el professor d'educació física, des de la seva àrea, fa campanya a favor d'una alimentació sana i equilibrada.

La bicicleta. S'incideix bastant sobre el tema d'anar a escola en bicicleta. El mestre d'educació física ho ha treballat molt, juntament amb el punt anterior: alimentar-se bé i tenir una bona condició física i, per tant, una millor qualitat de vida. Des de la resta de cursos, com que aquest any es treballa el tema de l'aire i de l'energia, s'ha insistit molt en el fet que anar en bicicleta ajuda a no contaminar.

Els suc. A educació infantil cada nen porta una fruita i se n'elaboren suc.

Estalvi energètic. Amb l'ajuda dels nens es corrobora que les finestres i les portes estiguin sempre ben tancades (és un edifici vell i cal ser rigorosos, tot i que sembli una tasca fàcil). D'altra banda, quan la calefacció deixa de ser necessària en alguna de les classes, es tanca sense esperar que el termòstat general es desconnecti. Hi ha dues zones diferenciades, la nord i la sud. Tenen programador i termòstat separat. A part hi ha dues classes molt assolellades que no tenen persianes en les quals han fet canviar el tipus d'aixeta d'entrada a cada radiador per tal de poder tancar-los individualment quan en aquelles classes ja tenen la temperatura adequada. En aquest sentit també cal destacar el canvi d'aixetes d'aigua convencionals per aixetes de mínim consum (pitjadores).

Patrimoni natural proper. Cada classe de l'escola té el nom d'un animal de la zona i l'estudia en forma de projecte i també cada classe té adoptat un arbre del pati i estudien tot el procés al llarg del curs.

Aparcament de bicis a l'escola de Sant Hilari.

El jardí. Cada classe té una jardinera que cuiden al llarg del curs.

L'hort i el galliner. L'hort el porten els alumnes de tercer curs. El treballen i al final de curs fan un esmorzar amb els productes que en recullen. Del galliner se'n cuida cada mes un curs diferent. Porten el menjar a les gallines i recullen els ous. «Procurem que els nens i nenes portin restes de casa a les gallines, però també els donem pinso, ja que si no no fan ous i després no té al·licient», em comentava la directora del centre...

El menjador, un espai educatiu

CEIP Montseny (Breda)

El menjador de l'escola de Breda no funcionava. Per dir-ho d'alguna manera, hi havia un cert desordre generalitzat. Fruit d'una metodologia de reflexió-acció de l'equip directiu es detectà aquesta problemàtica i es proposaren possibles solucions. L'acció passava per l'elaboració del Pla d'actuació del menjador, un document de caire obligatori, normalment només burocràtic. L'objectiu de l'escola, però, va anar més enllà, i en la seva elaboració pretengué dotar-lo d'un fons plenament educatiu.

El primer indicatiu de canvi era merament formal: l'escola vol tenir poder en la presa de decisions sobre el monitoratge i pretén que aquest i l'empresa encarregada del menjador s'adaptin a les necessitats i/o objectius que es volen assolir. Seguidament a la concreció d'aquest punt es rehabilità l'espai físic del menjador. S'organitzà i es pintà de nou amb la finalitat que fos més atractiu a ulls dels alumnes; es volia crear un ambient més saludable.

És l'eix vertebrador de la innovació educativa. És l'element de canvi, el protagonista i responsable d'incentivar noves actituds a l'hora de menjar. Amb un fet tan simple com lògic, el micro serveix per cridar l'atenció dels alumnes i per poder explicar les informacions adients sense haver de cridar excessivament. Anteriorment es produïen amb certa facilitat crits i rebombori general. Fins aquí, res que no s'hagi inventat... Ara bé, amb la col·laboració dels pares, es va crear una mena de calendari on els pares i mares es poden apuntar voluntàriament per oferir alguna activitat en l'espai físic del menjador. Així, per exemple, gràcies a l'adquisició del micròfon, els pares poden explicar contes, històries o exhibir trucs de màgia.

Uns menuts ben atents a l'escola de Breda.

Un pare fent màgia al CEIP de Breda.

Amb aquesta iniciativa es pretén inculcar hàbits de respecte en tant que cal entendre que el menjador és un espai per menjar i conversar sense crits. Amb les activitats desenvolupades els nens i nenes aprenen a escoltar i entren en una dinàmica agradable perquè l'activitat oferta és del seu gust.

A l'hora de valorar l'impacte del canvi a través de l'activitat del micròfon el director del CEIP Montseny, en Juaco, em deia el següent: «És difícil canviar tot d'una els hàbits de tots es alumnes: hem de pensar que els més grans fa molts anys que van al menjador. En aquest sentit, l'objectiu és atreure sobretot els més petits, per així disposar, en un futur proper, d'uns comensals amb més i millors hàbits en aquesta franja horària».

El museu, una activitat vivencial *CEIP Pompeu Fabra (Anglès)*

Aquesta experiència és el resultat de molts anys de treball –ja en són vint-i-sis–, de la dedicació de molts mestres i de l'aportació inestimable en treball, en materials i en alegria dels alumnes de l'escola; sense els seu impuls, aquest museu no hauria arribat on és. El museu està situat en un gran espai dins

el laboratori, que ja hi va dedicar una part de l'aula des del seu inici. Es va delimitar l'espai amb unes lleixes per poder exhibir les peces. En el passadís d'entrada s'instal·laren dues lleixes, a banda i banda, per exposar les adquisicions més recents o les més rellevants. A l'interior, i fent xamfrà, es col·locaren dues grans prestatgeries, i també una vitrina per a insectes, un aquari de 40 litres i tres terraris d'1,20 m de llargada cadascun. Com a zona annexa disposa de dos espais petits que s'utilitzen com a arxiu.

Des del seu inici i per poder mantenir la classificació i exposició de peces es va reservar un espai temporal dins l'horari lectiu perquè els nens i nenes poguessin treballar al museu. Encara ara s'organitzen en classes d'optativa. Es tracta d'uns tallers opcionals per als nens i nenes de cicle superior en què poden escollir entre quatre possibilitats: esport, revista, teatre i museu. L'optativa del museu és un grup mixt d'uns 15 nens i nenes de 5è i 6è. Els 50 minuts es fan curts, de manera que es queden fins a la una, o alguns migdies, de forma voluntària per acabar les feines que tenen engegades o per ocupar-se de netejar gàbies, aquaris i terraris, sempre que la mestra encarregada del museu tingui disponibilitat horària.

Una prestatgeria del museu d'Anglès.

Un alumne d'Anglès manipulant una de les vitrines del museu.

D'entre tot el claustre hi ha una mestra, la Pilar, que és la responsable de mantenir tot el muntatge: impulsa les activitats relacionades amb el medi, manté el registre informàtic de peces, registra les peces de nova arribada, vetlla pel registre i préstec de llibres de la biblioteca del museu (exclusivament científica i del coneixement del medi natural) i té cura en general de la zona del laboratori-museu. A fora, al passadís, sovint hi ha cartells on s'informa de les novetats, així com de diverses idees que es poden treballar amb els alumnes relacionades amb el currículum.

Actualment el museu té unes 1.500 peces registrades, a més d'una col·lecció de fòssils, una de plomes i pèl, una d'insectes, una de monedes d'arreu del món, una de curculles i un herbari elaborat pels alumnes. Les peces poden ser d'allò més variat, des de minerals, roques, llibres antics, estris de casa antics, instruments musicals, animals dissecats, plantes... Totes procedeixen de les aportacions dels alumnes, dels seus familiars o dels seus amics. «Tot va començar en les excursions i ara, mira!», afirmava la Pilar...

Els responsables d'aquestes iniciatives dediquen a l'escola moltes hores extres, sense rebre cap reconeixement ni econòmic ni social

Actualment les peces estan organitzades en fitxes de colors: el blau per a animals, el verd per a plantes i el rosa per a minerals o instruments. Generalment són minerals del medi proper, natural o social, tot i que també hi ha peces exòtiques fruit de l'obsequi que han fet els nens i nenes o els amics del museu quan han fet algun viatge. Tota la col·lecció d'animals dissecats està legalitzada i autoritzada pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya.

Sens dubte una part important del museu la representen els animals que hi viuen permanentment, dels quals els alumnes en tenen cura. Hi ha un aviari gros amb coloms i alguns nius perquè hi puguin criar, dues guatlles, dues tortugues orel·la roja, dos peixos i un canari. També són importants els animals que arriben i es retornen al seu medi després d'haver-los estudiat.(2)

Val a dir també en aquest apartat que es disposa de carnets d'amics del museu. Es dona als qui hi participen bastant. Són targetes plastificades i personalitzades; al cap de dos anys seguits de tenir-lo s'adquireix el carnet amb estrellita.

La classe dels pit-roigs de Sant Hilari.

A tall de conclusió

Al llarg de la recerca he pogut constatar que les escoles escollides no només realitzen una innovació educativa, sinó que són dinàmiques en la seva globalitat, en tant que ofereixen també altres propostes i una cultura de centre totalment oberta. També m'ha satisfet corroborar tres o quatre aspectes, o factors impulsors de pràctiques innovadores, que durant la realització de l'apartat de teoria del treball havia pogut conèixer des d'una visió més teòrica. D'entre d'altres, destacar la importància del clima o cultura de centre, o més planerament dit, la relació entre companys o la manera de ser d'un centre. Totes les escoles coincideixen a dir que hi ha un bon ambient, a la vegada que els pares aplaudeixen la pràctica innovadora existent. Dit això, és destacable també que a les quatre escoles hi ha una bona relació entre tota la comunitat educativa (Administració local, pares, mestres i alumnes), la qual cosa considero clau per a un bon funcionament de l'escola en general. Finalment, també cal afe-

El menjador del CEIP de Pineda.

gir que els diferents equips directius s'impliquen en les activitats proposades i participen a mantenir-les i/o millorar-les.

Per acabar, només remarcar un fet, i això em toca de ple com a mestre. He pogut constatar de primer ordre que totes les persones responsables dediquen pla més hores que les que «els que toquen per decret», tot i que, malauradament, aquestes no són reconegudes, ja no econòmicament, sinó socialment. I aquí començaria, segurament, un ampli espai per a la reflexió.

Paco Samblàs i González és mestre del CEIP
Sobrequés de Bescanó i pedagog.

Notes

1. Mare de l'escola i membre de l'AMPA.
2. Aquest fet el trobo interessantíssim. Mentre són a l'escola els nens i nenes tenen cura dels animals abans no «s'alliberen» i aprofiten per estudiar-los. Un cop estudiats es qüestiona el medi on poden desenvolupar-se i són els mateixos alumnes els que els deixen anar. En aquest sentit em va sobtar que fins i tot serps han estat protagonistes d'aquest estudi. En definitiva, l'aprenentatge significatiu que aporta situacions educatives com aquesta és més que evident.